

**BOŞNAK ALHAMİYADO EDEBİYATI
KİTABINDAN İBRAHİME TERZİJA ADLI
ŞİİRİN ARAPÇA, FARŞÇA, TÜRKÇE
KELİMELERİNİN ÖZELLİKLERİ
ÜZERİNE**

Nerma ZAIMOVİC¹

Geliş: 13.06.2022 / Kabul: 22.07.2022

Öz

19. yüzyılda oluşturulduğu varsayılan, Arapça metinlerle kaleme alınan Boşnak Alhamiyado Edebiyatı kitabı, yaklaşık yüz sayfada toplanmış dinî-ahlâki öğütler içeren Alhamiyado şiirlerinin bir tür derlemesidir. Viyana'daki Ulusal Kütüphanede bulunan kitabın son sayfalarında bu nadir kitabın oluşturulduğu yıl olarak kabul edilen 1901 yılı yer almaktadır. Ayrıca, kitabın son sayfasında yıla ek olarak, eserin sahibi Abdullah Abdoviç'in yanında eserin İbrahim Şehoviç adlı biri tarafından istinsah edildiği bilgisi yer almakta ve bu isme atıfta bulunularak Almanca el yazısıyla bir şerh verilmektedir. Yukarıda adı geçen müstensih ve kitap sahibinin hayatı hakkında herhangi bilgiye ve Alhamiyado edebiyatı konusunda yazdığı başka eserlere ulaşamamıştır.

Boşnakların Osmanlı hâkimiyetinde yaşadığı dönemde Boşnakça, fakat Arap harfleriyle yazılmış olan Alhamiyado edebiyatı, İslamiyet başta olmak üzere Türk kültürü etkisinde kalmış ve bu türde Türkçe yoluyla Boşnakçaya geçen sözcükler yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Boşnakların Osmanlı hâkimiyetinde yaşadığı dönemde Alhamiyado edebiyatında Boşnakça, Arap harfleriyle yazılmış olan ve İslamiyet başta olmak üzere Türk kültürü etkisinde kalan bir dildir. Bu türde Türkçeden Boşnakçaya geçen sözcükler yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Alhamiyado okuryazarlığı, aynı zamanda edebiyattan tarih yazımına ve dilbilime kadar farklı yönlerin incelenemediği Bosna edebi-lingvistik geleneğinden gelen önemli karakterler taşımaktadır.

Bu çalışmada, başlığı olmayan ama metinden anlaşılan *Ibrahime Terzija* adlı Alhamiyado şiirinde oldukça fazla sayıda bulunan; Arapça, Farsça ve Türkçe kökenli kelimelerin özellikleri, yani fonetik-fonolojik çözümlemesi ele alınmıştır. Çalışmada

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gedik Üniversitesi, İGÜN-TÖMER,
nerma.zaimovic@gedik.edu.tr

edebi etkinin ayrılması, Arapça ve Farsçadan gelen sözcüklerin ayrılması ima edilmiştir. Şark kökenli kelimelerdeki ünlü ve ünsüz harflerin doğru imla gösteriminin yanında, yanlış yazıldığı örnekler üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: *İbrahim Terzija*, Alhamiyado okuryazarlığı, Arapça, Farsça, Türkçe sözcükleri.

ON THE CHARACTERISTICS OF ARABIC, PERSIAN AND TURKISH WORDS OF POETRY *İBRAHİME TERZİJA* FROM THE BOSNIAN ALHAMİYADO BOOK OF LITERATURE

Abstract

The Bosnian literary book of Alhamiyado, which has been supposedly written in the 19th century in Arabic, is an anthology of Alhamiyado poems containing religious-moral advice collected in approximately a hundred pages. The last pages of the book, which is in the National Library in Vienna, contain the markings which point to the year 1901, a year in which this rare book was created. Also, on the last page of the book, in addition to the year, a handwritten annotation is given in German, divulging the information that the work was copied by a person named İbrahim Şehovic alongside Abdullah Abdovic, the owner of the work. Further attempts to unearth any information regarding the life and whereabouts of the above-mentioned scribe and the owner of the book has been rendered futile.

During the period when Bosnians lived under Ottoman rule, Alhamiyado book of literature, was written in Bosnian language but in Arabic letters, and was under the influence of Turkish culture, and that of Islam. Hence, words that were transferred to Bosnian language through Turkish were used intensively.

Alhamiyado book of literature also carries important characters from the Bosnian literary-linguistic tradition and offers a unique opportunity for studying different aspects of Bosnian literary tradition from literature to historiography and linguistics.

In this study, through the analysis of a sizable number of alhamiyado poems *İbrahim Terzija*, we will try to deal with the features of words of Arabic, Persian and Turkish origin, especially their phonetic-phonological analysis. The study will also try to outline the lines along which the literary influence of Turkish, Persian and Islamic culture have been developed and departed through years. For instance, how Bosnian words gained independence from Turkish and Persian words. In addition to investigating the correct spelling of vowels and consonants in words of Oriental origin, we will focus on examples where the spelling was changed over time.

Key words: *İbrahim Terzija*, Alhamiyado literacy, Arabic, Persian, Turkish words

Ibrahime Terzija Adlı Şiir Hakkında

19. yüzyıldan olduğu varsayılan Ibrahime Terzija'nın el yazması, *Bazı Arapça Metinlerle Birlikte Bosnalı Alhamiyado Edebiyatının bir Mecmuasında* toplanan ahlaki alhamiyado şiirlerinin bir derlemesini temsil eden şiirlerden biridir. Mecmua, Viyana'daki Milli Kütüphanede 1681 kayıt numarasıyla bulunmaktadır. Mecmuanın son sayfasında tamamlanma yılı olarak 1901 yer almaktadır. Bu Mecmua'da, birçok şiir, dinî nasihat ve dua bulunmaktadır. Almanca yazılmış mecmuanın nüshasını İbrahim Şehoviç'in aktardığı fakat mecmuanın Abdullah Abdoviç'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Mecmua'nın yazarı ve aktarma yapan kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Yaklaşık yüz sayfalık mecmua'nın son sayfasında 22. 5. 78 tarihi yer almaktadır. Alen Kalayciya tarafından kaleme alınan *Predstandardni Idiom bosanske alhamijado literature* adlı kitapta belirtildiğine göre *Ibrahime Terzija*'nın ahlak konulu şiiri, İbrahim Baliç'in nüsha eseri olan ve Tarih Arşivinde bulunan yayımlanmamış şiirlerinden biridir.

Şiirin gerçek yazarı olan "Hamza Süleyman Puziç, Yeni Pazarlı Mula Süleyman Tabakoviç'ten şiiri dinleyerek kaleme almıştır. Şiir, 1943'te bir yangında yok olana kadar Rotimlyeli²Salihağa Cokla tarafından korunmuştur" (Kalajdzija, 2019: 179).

Ayrıca Kalayciya, Abdurahman Nametak'ın verdiği bilgiye göre bu şiirin *Ibrahim Terzija*'nın şiirinin bir versiyonundan yapılmış bir el yazması olduğunu belirtmektedir. Ancak bu iki versiyon arasındaki fark beyitlerin uzunluğundadır çünkü Abdurahman Nametak'ın bahsettiği versiyon 265 beyitten oluşmaktadır ve daha uzun bir versiyon olarak alınmıştır. *Predstandardni Idiom bosanske alhamijado literature* kitabında ise metnin kaynağı olan versiyon 145 beyitten oluşan ikinci bir versiyondur. Viyana Milli Kütüphanesinde bulunan *Bazı Arapça Metinlerle Birlikte Bosnalı Alhamiyado Edebiyatının bir Mecmuasındaki* versiyon, 233 beyitlik bir versiyon olup belirli seslerin farklı şekilde kaydedilmesi ve cümle içindeki kelimelerin sıralaması nedeniyle diğer versiyonlardan farklılık göstermektedir. El yazması rika, Sarımsı kağıt ve el yazması sayfaları zarar görmemiştir.

Ibrahime Terzija Adlı Şiirin Bazı İmla Özellikleri

Ibrahime Terzija'nın şiiri, *Bazı Arapça Metinlerle Birlikte Bosnalı Alhamiyado Edebiyatının bir Mecmuasında* bulunan birkaç alhamiyado şiirlerinden biridir. Bu şiir, alhamiyado literatüründe sınıflandırılan ve 7 ila 13 sayfa arasında yer alan

² Bosna Hersek'teki Stolats'a yakın bulunmaktadır.

ahlakî şiirlerin bir tür derlemesidir. Arap alfabesiyle yazılmış oldukça fazla Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerinden oluşan Boşnakça bir şiirdir.

Bu yazıda, sayfaların kaydedilme biçimiyle veya eklenmesiyle ilgili çok ilginç bir ayrıntıdan bahsedilecektir. *İbrahim Terzija*'nın şiiri kitabın 7. ve 13. sayfalar arasında yer almaktadır, ancak şiirin en başından sonuna kadar sol üst köşede ayrı sayfaların numaralarının sonradan yazıldığı görülmektedir. Bu el yazmasının orijinali okunaklı, fakat bu sayfaları kaydederken çok fazla sapma olduğu görülmüştür.

İbrahim Terzija'nın şiirinin transkripsiyonu üzerinde çalışırken, Arap alfabesiyle yazılmış olan el yazmasının kendisinin kısa ünlüleri kaydeden ikincil grafik karakterlerle işaretlendiğini fark edilmiştir.

İbrahim Terzija'nın şiirinde, Boşnakçadaki c^3 harfi iki noktalı (ڇ) işaret ile yazılıyordu. $ć$ harfi altta bir onay işareti veya bazı örneklerde üç nokta (ڇ) ve (ڇ) ile gösterilir ve $č$ harfi yukarıya bakan bir onay işareti veya üç nokta (ڇ) veya (ڇ) ile gösterilmiştir. Arap alfabesinde yer almayan olarak $dž$ ve $đ$ her iki ses için de aynı grafik sembolü (ڇ) kullanılmıştır. Boşnakçada lj harfi Arap alfabesinde (ڇ) ile gösterilmiş ve Arap alfabesinde de bulunmayan nj harfi, n üç noktalı (ڇ) şeklinde yazılmıştır. Şiirin bazı yerlerinde sesi üç yerine iki noktayla işaretlenmiş. Arap alfabesinde olmayan, ancak *İbrahim Terzija*'nın Farsça'dan alınan şiirinde bulunan p sesi (ڇ) ile gösterilir. Aynı durum (ڇ) ile yazılmış $ž$ harfi için de geçerlidir.

Özellikle dikkat edildiği bazı ünsüzlerin yanı sıra bu yazıda değinmemiz gereken bazı ünlüler de vardır. A ünlüsü Arapçada uzun varyantı *elif* (ڇ) (ڇ) ile gösterildiği gibi yazılır. Arap alfabesinde i ünlüsü uzun ünlü olarak gösterilirken (ڇ), o ve u ünlüsü (ڇ) şekilde gösterilir.

Arapça, Farsça, Türkçe Kelimelerinin Özellikleri

Osmanlı İmparatorluğu Balkanlar'da 500 yıldan fazla bulunduğu için, öncelikle kültüre, geleneklere ve ardından dile yansımıştır.

Yeni hükümetin her gelişi, söz konusu bölge ve halk ne olursa olsun, her zaman mevcut hükümete karışan yenilikleri beraberinde getirmiştir. Yerel halk, yeni

³ Boşnakçadaki c sesi Türkçedeki ts olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda Boşnakçadaki $č$ ve $ć$, Türkçede $ç$ harfi olarak gösterilmektedir. Boşnakça $dž$ ve $đ$ sesleri Türkçedeki c sesiyle aynıdır. Lj ve nj sesleri için Türkçedeki bunun karşılığı ly ve ny seslerine yakındır.

gelenekleri, kültürü ve karşılaştıkları yeni kelimeleri kabul etmiş ve zamanla yerlilerin dilinin ve yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Boşnakçadaki Arapça kelimelerin çoğu, bu kelimelerin telaffuzu üzerinde fonetik sistemlerinin etkisini bırakan Farsça ve Türkçeden geçmiştir. Boşnakça telaffuzlarının Arapça ile örtüşmediği, ancak Farsça ve Türkçe gibi dillerde temsil edilenlerle örtüştüğü sık sık olmuştur. (Drkić ve Kalajdžija 2010: 93).

Türkçede kabul gören bu kelimeler, belirli ekler eklenerek belirli bir fonetik uyarlamadan geçmiş ve günümüzde de kullanılmaya devam etmiştir. Osmanlı hâkimiyetinden etkilenen bölgede doğan yazarlar eserlerinde Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri kullanmışlar ancak bunları Arapça yazarken, yerli kökenli sözcüklerde bulunmayan ya da pek temsil edilmeyen bazı grafemleri yazarken yazarlar çok zorlanmışlardır.

Ibrahime Terzija Adlı Şiirin Transkripsiyonu

[1]

Bismillahi-r-rahmani-r-rahim

1. Ibrahime, brate moj,	Govorim ti dobro čuj,
3. Nemoj primat ružnu čud.	Sovat nikog ti nemoj.
5. Hajat stidne lijepa čud	Dobar poso poslušaj.
7. Od boljega se naslušaj.	Farz što ti je dobro znaj.
9. Uči, hukći, ne ćosaj.	Abdest uzmi, pa klanjaj.
11. U Boga se ti uzdaj	Tuđe ajba ne gledaj.
13. Ko ti skrivi, poklunaj.	Dobro misli i kolaj.
15. Nemoj misliti belaj	Dizgin nefsu ti ne daj.
17. Od grijeha bjež u kraj,	U dunja se ne uzdaj.
19. Dunja proće dobro znaj,	U Boga se se ti uzdaj.
21. Nefsa svoga zauzdaj.	Šejtanu se otimaj,
23. Mjesto svoje ne mekšaj.	Tursko srce namekšaj,
25. Za hodžama sve pristaj	Iza ludi ne ustaj.
27. Valjaće ti dobro znaj	U Musafu pogledaj,

29. Din-mes'elu nagledaj.	Po svijetu se zagledaj,
31. Pa se dobro ugledaj.	Dragom Bogu pomagaj.
33. S dobrim drugom sve hodi.	Sa jaramazom ne hodi.
35. Kitab kaže i zbori:	Uzmi Kur'an uči
[2]	
1. U džamiju sve idi.	U džemat sve hodi.
3. Allah, Allah sve zbori.	Drugom se ti ne moli.
5. Srce svoje operi.	Od grijeha se pokori.
7. Po zlu puno ne hodi.	Pravim putem sve idi.
9. Halik Dragi sve vidi.	Nefsa ne budi srdita,
11. Velika je sramota.	I tebi je sramota,
13. Šejtanska je rabota.	Dobra budi hasleta.
15. Nemoj tražit devleta,
zahmeta.	Već Božijeg rahmeta nećeš imat
17. Ibadet je lipota,	A ne radit grehota.
19. Dobra budi himmeta (?)	U Islamu hizmeta,
21. Ti ne milijuj zineta,	Ni za malo hasreta,
23. Znadi sebi kimeta.	Nemoj činit gibeta.
25. Uči, čini ragbeta	I materi hurmeta.
27. Bog će ti nimeta.	U Džennetu hulleta.
29. Ne ostavljaj sunneta.	U Musafu ummeta.
31. Vazda imaj abdesta	Prođi se jadnog adeta.
33. Svoga gradit sureta.	Ti nejmadeš kudreta,
35. Ti si jedna sirota	Ibrahim terzija.
37. Sirat tanka ćuprija,	Od sablje je oštirja.
[3]	

1. Od vatre je ružnija.	Od noći je mračnija.
3. Bog je dragi Kadija,	Derći esfel kovija.
5. Duboka je dolija.	Šejtanska je jalija.
7. Ti si bolan zalija,	Ibrahime terzija.
9. Za šejtanom hoditi.	Sirat za njim brođiti.
11. U Džehennem kopati,	Žalovito plakati,
13. I u paklu ostati,	U njemu se topiti.
15. Vazda u paklu ostati	Guje će te (?)
17. Zebanije vikati.	Onda ćeš se kajati.
19. Sam ćeš sebi rijeti:	Hej velika žalosti.
21. Nadu nijese vratiti.	Hajru se ti okiti.
23. Lijepom hujom zakiti.	Ljepota je gledati.
25. Ko ruža biće rumena.	Mnogo nemoj zboriti.
27. Brez posla (?) drobiti	Manje ćeš se kajati.
29. Kad se staneš kajati.	Ko će tebe žaliti.
31. Jemin nemoj činiti.	Krivo zborit i lagat.
33. Svoju dušu gubiti.	(?) Nemoj nositi
35. (?) držati	Valja tebi mrijeti.
37. Oči će ti stanuti,	Azraila viđeti.
(4)	
1. U kabru se metnuti,	U kefine zaviti.
3. Zadić ćeš se pitati.	Ti ćeš senati (?) drhtati.
5. Šejtan će se smijati,	A ti muku tegliti.
7. Mezar strašna kućica (?).	U mezaru mučna noć.
9. Munkir Nekir tebi doć.	Iz usta him vatra poć.
11. Okle će ti pomoć.	Sevab dati nećeš moć.

13.	Kroz zemlju ćeš dublje proć.
15. Kabr konak dobro vruć.	Ti ćeš plakat gorijuć.
17. İbrahim zar hajrat,	Nemoj radit besan (?).
19. Veliki je hasnat.	Muhammed salavat.
21. Bog će dragi tebi dati.	U Džennet lip hajat.
23. Ti ne budi bi salavat.	Vazda klanjaj pet vakat namaz.
25. Znane (?) valja poslušat.	A neznane ne slušat.
27. Poslje će ti (?)	Dobro ćeš se pokajat.
29. Ne pomaže ni svoj brat.	Spavat nemoj ovakav.
31. Ni šejtanu ubisat.	Budi lahak ustajat.
33. Prosle vakte naklanjaj.	Na mahšer ti valja stat,
35. Dragom Bogu dževab dat.	Neće otić da se at (?).
37. Kud god ideš Bog će znat,	İbrahim delijo.
[5]	
1. Nijesam takim vidijo.	Po svijetu hodijo.
3. Edžel-šerbe popijo.	Ko da nisam ni popijo.
5. A ko bude učijo,	Sevab posu činijo.
7. Ja sam Džennet vidijo,	İbrahim, sinak moj.
9. Ti si nalik na behar.	Kada puhne ruziçar.
11. Ti ćeš otić u nevar.	Bog je dragi gospodar.
13. Hodžam čini itibar	Pa ćeš biti bahtijar.
15. Nemoj biti Hilçar,	Najpošljenji, brate, čar.
17. Za onog je vatra nar.	Velik će bit zarar.
19. Buhtan nikom ne čiti,	Jadan ti je ko čini.
21. On ce biti mućeni,	U nar vatri jećni (?).
23. Džehennem je pakleni.	Za nas Halik zakloni.

25. Jadni vlasi, žalosni.

27. Od insana najgori.

29. Ne daj vlahu za sobom.

31. Ne smiji se kahkahom.

33. Započimlji bismilom,

35. Plači Bogu za zahmetom.

37. Bog će tebi rahmetom

[6]

1. Dovu čini jezikom,

3. Našem caru čestitom.

5. Muhammed šahu visokom.

7. To će (?) male džebrom.

9. Ja sam piso kalemom.

11. Ne mislimo kaburom.

13. Ne sudi se Meselom,

15. Ne sjedimo sa ulemom,

17. Kadije su sa našema (?).

19. Oguliše rušvetom.

21. Ibrahime, terzijo.

23. Tuđeg mala avdžija.

25. Bruka od njih golema.

27. Ko da neće biti zeval.

29. Oni znadu za haram.

31. Izide hin na mejdan.

33. Na mahšeru bit sual.

35. Brez sevaba sirotan.

Niko nije ko oni.

U paklu će ebedi.

Vazda zbori istinom.

Mehko zbori jezikom.

Tekmil čini Hamdelom.

Za draga srca žalosnom.

Platiće ti Džennetom.

Žalovito sa suzom.

Sultan hanu golemom.

Ne ozimlji zulumom.

Bog je hakim nad tobom.

Naplako se Zehrom.

Ne pada nam ni na um.

Već kudeif (?) besidom.

Vec sa jednom džehlom.

S bruko jednom golemom.

Dunjaluč (?) zinetom,

Nemoj biti kadija.

I ostala Hukema.

Dušu gube sve za mal.

Izjedoše tuđi mal.

Pa ga jedu ko' halal.

Jadan ti je njihov hal.

Ja gunahkar žalostan.

Gunahima okovan.

37. Ružnom hujom pokovan. Dunjaluku otrovan.
[7]
1. Gaflet uzdom zauzdan. Valja ici na mizan.
3. Sutra doći mahšer dan, Tu će doći ins u džan,
5. Pa u znoju ugrijan. Bog će reći: Ja fulan!
7. Šta ću onda grihotan? Ti pokloni, ja rahman
9. Naše grijehe, ja Mennan, Vazda zbori, brate moj,
11. La ilahe illallah Muhammedu resullulah.

Arapça, Farsça ve Türkçe Kelimelerinin Yazılışı Hakkında

Ünlü ve Ünsüzlerin Yazılışı

Bu yazmanın transkripsiyonunda, o döneme ait diğer yazmaları ele alındığında Boşnakçada Arapçadan biraz farklı bir telaffuza sahip örnekleri görülmektedir.

Şiirde karşılaşılan ön, iç ve son seslerde ünlülerin yazılışına dikkatli bir şekilde bakıldığında bu nüshada imlâ konusunda büyük bir değişiklik olmadığını görülmektedir.

Şiirdeki bazı kelimeler, fark edildiği gibi, Boşnakçaya uygun bazı ekler almıştır. Örneklerde Arapça, Farsça ve Türkçe gibi yazılmış sözcükleri kalın harflerle **işaretleyeceğiz**. Türkçe dışında Boşnakçada farklı bir şekilde yazılmış bazı harfler söz konusu olacaktır.

abdest اَبْدَسْتُ [1/10], **abdesta** اَبْدَسْتَا [2/21], hajat حَيَات [1/5], farz فَرَض [1/8], **ajba** عَيْبِه [1/12] (ayıp),

kolaj قَوْلَائ [1/14], belaj بَلَائ [1/15], dizgin دِيرْغِين [1/16], nefes نَفْسُو [1/16], **nefsa** نَفْسَا [1/21],

[2/9], šejtan [1/13], شَيْطَانُه [4/5], **šejtanu** شَيْطَانُو [1/21], [4/31], **šejtanska** شَيْطَانَسَا [1/13], [3/9]

Musafu مُصَافُو [1/28], din -mes'elu دِينُ مَسْنَلُو [1/29], **jaramazom** يَسَارَامَازُوم , [1/34], kitab كِتَاب

[1/35]; Kur'an قُرْآنُه [1/36], **devleta** دَوْلَتَا [2/15], ibadet عِبَادَت [2/17], **Islamu** اِسْلَامُو [2/20],

zineta زِينَتَا [2/21], **hasreta** حَسْرَتَا [2/22], **kimeta** قِيمَتَا [2/23], **nimeta** نِعْمَتَا [2/27], **hullela** حَالَّتَا

[2/28], **sunneta** سُنَّتَا [2/29], **ummeta** عَمَّتَا [2/29], **adeta** عَادَتَا [2/32], **sureta** صُورَتَا [2/33],

kudreta كُذْرَتَا [2/34], **terzija** تَه زُرْيَا [2/35], **ćuprija** جُوبِرِيْيَا [2/37], **esfel** اَسْفَل [3/4], **jalija** يَاَلِيْيَا

[3/6], **zalija** زَالِيْيَا [3/7], **Džehennem** جَهَنَّمَ [3/11], **zebanije** زَبَانِيْه [3/17], **hajru** حَيْرُو [3/22], **jemin**

kabru قَبْرُو [4/1], **kaburom** قَبْرُوْم [4/15], **Azraila** اَعْرَائِلَا [3/38], **imîn** [3/23],

kefine كَفِيْنَه [4/2], **mezar** مَزَار [4/7], **Munkir Nekir** مُنْكَير نَكِيْر [4/9], **konak** قَوْنَاك [4/15],

hajrat حَيْرَات [4/17], **hasnat** حَسَنَات [4/19], **Džennet** جَنَّت [4/21], **Džennetom** جَنَّتُوْم [5/38], **hajjat**

bi salavat بِيصَلَات [4/23], **mahşer** مَحْشَر [4/34], **dževab** جَوَاب [4/35], **delijo** دَلِيْجُو

[4/38], **edžel šerbe** اَجَلْ شَرْبَه [5/3], **sevab** ثَوَاب [6/36], **sevaba** ثَوَابَا [5/9], **behar** بَهَار [5/9], **ruzićar**

[5/10], **itibar** اِغْتِبَار [5/13], **kar** كَار [5/16], **nar** نَار [5/17], **zarar** ضَرَر [5/18], **Halik** خَالِق

[5/24], **insana** اِنْسَانَا [5/27], **ebedi** اَبَدِي [5/28], **kahkahom** قَهْقَهْم [5/31], **bismilom** بِسْمَلُوْم [5/33],

Hamdelom حَمْدَلُوْم [5/34], **sultan** سُلْطَان [6/4], **džebrom** جَبْرُوْم [6/7], **hakim** حَاكِيْم [6/8], **Zehrom**

[6/10], **Meselom** مَسْئَلُوْم [6/13], **kudeif** قُوْضِيْف [6/14], **ulemom** اَلْمُوْم [6/15], **džehlom**

[6/16], **dunjaluč** دُنْيَالُوْج [6/20], **zinetom** زِيْنَه تُوْم [6/20], **Hukema** حُكْمَا [6/24], **mal** مَال

[6/28], **zeval** زَوَال [6/27], **mejdan** مَيْدَان [6/31], **sual** سَوَال [6/33], **gunahkar** گُناهُكَار [6/34],

gunahima گناهیما [6/36], **hujom** حیوم [6/37], **dunjaluku** دنیا لوفو [6/38], **gaflet** غفلت [7/1],

ins u can انس و جان [7/3], ja fulan یافلان [7/5], ja Menan یامنان [7/9],

İbrahim Terzija adlı şiirde Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerinde hata tespit **edebîdiklerimizi** aşağıda **göstermekteyiz**.

(ح) yerine (خ):

Burada kelimenin Arapçadan farklı iki yerde yazıldığını görüyoruz. Hoca kelimesi Farsça hūce (خواجه) kelimesinden gelmektedir, bu yüzden bu örnekte (ح) yerine (خ) ile yazılmalıdır ve elif (ا) yerine (ة). Huy kelimesi için de durum aynıdır. Bu kelime Farsça (خوی) şeklinde ifade edilir.

hodža حوجا, hodžama حوجاما [1/25], hodžam حوجام [5/13] doğrusu (خواجه), hasleta حصلتنا [2/14],

doğrusu haslet خصلت, hujom حویوم [3/23] doğrusu خوی, halal خالال [6/30] doğrusu حلال, hanu خانو

[6/4], doğrusu خان.

Boşnakçada bu kelime günümüzde mevcuttur ve dilimize Osmanlıca veya Türkçe aracılığıyla geçmiştir. Arapça kökenli olmasına rağmen Türkçedeki bu kelimenin çoğu zaman çeşitli fiillerle birlikte kullanıldığını belirtmek gerekir. Bu kelime orijinal dilinde dünya (دنیا) olarak kaydedilmiştir.

dunja دُونْیا [1/18], [1/19]. Kelimenin doğru yazılışı دنیا

Şiirde [4/12] hevab حَوَاب yerine س sevab olarak yazılmalıydı سواب. Hevab şeklinde yazılan kelimenin "sevab" olarak yazılması gerekmektedir.

Burada müellifin muhtemelen anadiline güvenerek uzun ünlüleri kaydetmek için elif kullandığı düşünülmektedir. Ayrıca her yerde namaz (نما ز) kelimesinin geçtiği görülmektedir. Namaz kelimesinin yanında birkaç örnek daha yer almaktadır. namaz ناماز [4/25], doğrusu نماز, bahtijar باختیاز [5/13]. Kelimenin doğru yazılışı

واقته واقات [4/24], vakat رَحْمَتُوم [5/37], doğrusu رحمتوم, rahmetom رَحْمَتُوم, بختیاز [4/33]. Bu kelimenin

doğru yazılışı زحمت - زاحمه zahmeta وقت [2/16]

Pek çok örnekte, (و) içindeki grafik olarak kaydedilmiş uzun ünlülerin gerekli olmayan yerlerde kullanıldığı görülmektedir.)

zulum (زولوم). Bu örnekte, aynı kelimenin Arapçadaki gösterimine göre zulum kelimesinin grafik gösteriminin metindeki örnekten farklı olduğunu görebiliriz. Sözlükte (ظلم) olarak kaydedilmiştir.

zulumom زُولُومُ [6/6]. Bu kelimenin doğru yazılışı ظلم, ruşvetom رُشْوَةٌ [6/19] - hurmeta رُشْوَةٌ ت

. حَرَمَتْ - [2/26] حَرَمَتْ

Arapça, Türkçe veya Osmanlıca yoluyla Boşnakçaya geçen bela (بلاء) kelimesi beyaz, musibet, bela, azap, meşakkat, ıstırap, acı anlamlarına gelmektedir. Şiirde belaj بلاى [1/15] biçiminde yazıldığı görülmektedir.

Ibrahime Terzija adlı şiirde [6/9] bulunan kalemom قَالَةٌ مُؤْمُ şekli doğrusu قَالَةٌ olacaktır.

Mahşer مَحْشَرٌ [7/3] mahşeru مَحْشَرُو [6/33]. Bu kelimenin doğru yazılışı مَحْشَرٌ

Ja rahman يَارَحْمَانَ [7/8]. Şiirde geçen ifadenin doğru yazılışı يَارَحْمَانَ

Şiirde karşılaştığımız diğer farklı yazılış aşağıdaki örneklerde verilmiştir.

džamiju دَاجِمِيُو [2/1]. Bu kelimenin doğru yazılışı džami - جامع

sirat صِرَاطٌ [2/37] - صِرَاطٌ

kadija كَادِيَا [6/22], kadije [6/17], doğrusu قَاضِيَا.

İbrahim Terzija'nın şiirinde göze çarpan yanlışlıkların daha çok Boşnakçadaki seslerin Arap alfabesinde karşılıklarının bulunmamasından ve uzun ünlülerin kullanılma biçimlerinden kaynaklandığı söylenebilir.

Sonuç

Avusturya'nın başkenti Viyana'daki Millî Kütüphanede 1681 kayıt numarasıyla bulunan şiir, İbrahim Şehoviç'in aktardığı ve Abdullah Abdoviç'e ait olduğu bilinen Bazı Arapça Metinlerle Birlikte Bosnalı Ahamiyado Edebiyatının bir Mecmuasında toplanan *Ibrahime Terzija* adlı şiirlerden biridir.

Bu çalışmada *Ibrahime Terzija* adlı şiir hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Ahlak konulu şiirin iki versiyonu daha bulunan elimizdeki el yazması rika ile yazılmış 233 beyitten oluşan versiyondur. Bu şiir, Arap alfabesiyle yazılmış Boşnakça bir şiirdir. Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin bol yer aldığı bu şiir yukarıda bahsettiğimiz Mecmua'da alhamiyado literatüründe sınıflandırılan 7. ve 13. sayfalar arasında yer almaktadır.

Şiirde Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerinin yazılışı üzerinde durulmaktadır. Bu dillerde olmayan, fakat özellikle Boşnakçada yer alan bazı seslerden bahsedilmektedir. Ünlü ve ünsüzlerin, eklerin ve kelimelerin yazılışı ile ilgili örnekler yer almaktadır. Bu yazmada Arap olmayan yazarın Arapça, Farsça ve Türkçe olan bazı kelimeleri yazarken biraz zorlandığını ve farklı yazdığını fark etmekteyiz. Bu çalışmada farklı yazılmış olan kelimelerin imlası üzerinde durulmaktadır.

Gelecekte, aynı ve benzer bir konuyla ilgili diğer bazı eserlerin bu şekilde incelenmesi sırasında bu çalışmanın katkısı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

DRKIĆ, M., KALAJDŽIJA, A., (2010), "*Osobenosti Humine arebice i njezina pravopisa*", u *Omer Humo, Sehvetul-vusul*, Muzej Hercegovine, Mostar.

KALAJDŽIJA, Alen (2019), *Predstandardni idiom bosanske alhamijado literature*, Institut za jezik, Sarajevo.

NAMETAK, Abdurahman (1981), *Hrestomatija alhamijado književnosti*, Svjetlost, Sarajevo.

ŠEHOVIĆ I., ABDOVIĆ A., (1901), *Bazı Arapça Metinlerle Birlikte Bosnalı Alhamiyado Edebiyatının bir Mecmuasi*, Viyana Milli Kütüphanesi, Viyana.

ZAIMOVIĆ, Nerma (2021), *O rukopisu Kitab-i Bosnevi iz Zbirke bosanske alhamijado književnosti sa pojedinim arapskim tekstovima*, Univerzitet u Sarajevu, Institut za jezik, Sarajevo.